

De renaissance van de Friedrichshageners

Friedrichshagen is een dorpje ten zuidoosten van Berlijn waar zich rond 1885 een aantal schrijvers vestigde waardoor de naam van het dorpje in de literatuurgeschiedenis tevens de naam werd voor een beweging. Een van hen was Wilhelm Spohr (1868-1959), de vertaler van het werk van Multatuli, die rond 1890 naar Friedrichshagen kwam. Voor de Nederlandstalige literatuur heeft Friedrichshagen rond 1900 ook een rol gespeeld. Spohr kreeg na zijn reis naar Nederland in Friedrichshagen bezoek van enkele Nederlanders. Weliswaar niet van Mimi Douwes Dekker (1839-1930), die er enige tijd serieus over dacht hem daar te bezoeken, maar wel van de dochter van Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846-1919), Johanna (1875-1947), die in Berlijn zang studeerde. Friedrichshagen is behalve met Multatuli ook met tal van andere Nederlandstalige schrijvers verbonden: de Vlaming August Vermeylen (1872-1945) leerde tijdens zijn studie in Berlijn in 1894-1895 Bruno Wille (1860-1928) en Richard Dehmel (1863-1920) kennen, Willem Paaps (1856-1923) 'Königsrecht' (1902; Nederlands: 'Koningsrecht') werd door Spohr vertaald en Paap vestigde zich kort in Berlijn, Herman Heijermans (1864-1924) had tijdens zijn verblijf in Berlijn veel contact met de toneelvereniging 'Die Freie Volksbühne' en Frederik van Eeden (1860-1932) bezocht in januari 1909 Julius Hart in Wilhelmshagen bij Berlijn.

De 'Friedrichshagener Dichterkreis' bestond uit een vaste kern van enkele auteurs en kunstenaars die zich gedurende lange of korte tijd in Friedrichshagen vestigden. De Friedrichshageners vormden geenszins een gesloten groep met vaste beginnelen. Rolf Kauffeldt karakteriseert hen in zijn publicatie over de schrijver Erich Mühsam (1878-1934) als een 'in huidige zin levendig communicatiecentrum van de literaire avantgarde en linkse oppositie binnen de Berlijnse sociaal-democratische partij.'¹ De leden van de vaste kern waren afkomstig uit de lage of middenklasse van de burgerij uit de provincie, deelden de hoop als schrijver erkenning te vinden en waren in 1890 tussen de twintig en dertig jaar oud. De sociale kwestie was voor hen zeer belangrijk: enerzijds bekritiseerden zij het sociale leed en de

1) Rolf Kauffeldt, Erich Mühsam. *Literatur und Anarchie*, München, 1983. (= Uni-Taschenbücher, 1259), p. 31.

vervolgving van de sociaal-democratie en anderzijds probeerden zij invloed te krijgen op de sterk groeiende arbeidersbeweging.² Spohr beklemtoonde in zijn artikelen en voor- en nawoorden bij de uitgaven van zijn vertalingen van het werk van Multatuli diens emancipatoire boodschap. In het verzet tegen autoriteiten, het anti-kolonialisme, de emancipatie van de zwakken in de maatschappij en de opvoeding van kinderen ligt de overeenkomst tussen het streven van de Friedrichshageners en Multatuli's boodschap.

Een ander prominent lid was Hugo Höppener (1868–1948) die onder zijn kloosternaam Fidus (de 'Getrouwe') onder meer voor de boekomslagen van Spohrs Multatuli-vertalingen tekende. Tot de eerste bewoners worden Wilhelm Bölsche (1861-1939) en Bruno Wille gerekend. Bruno Kampffmeyer (1867-1942) – samen met zijn broer Paul (1864-1945) voor 1900 actief binnen de radicaal-socialistische beweging – geniet minder bekendheid. Hij bracht het contact tussen Spohr en Alexander Cohen (1864-1961), die Multatuli's werk in het Frans vertaalde, tot stand en Cohen woonde enige tijd in zijn Parijse woning. De andere namen vormen een staalkaart van de literaire avantgarde en hervormingsbewegingen rond 1900: onder anderen Gustav Landauer³ (1870-1919, wiens nalatenschap in het Amsterdamse Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis ligt), Rudolf Steiner (1861–1925), August Strindberg (1849–1912), John Henry Mackay (1864–1933), de gebroeders Heinrich (1855–1906) en Julius Hart (1859–1930) en Erich Mühsam.

Sociale verantwoordelijkheid

In 1997 werd in Friedrichshagen de 'Kulturhistorischer Verein Friedrichshagen' opgericht. Zij wil, aldus de voorzitter Ronald Vierock, productief gebruik maken van de geschiedenis van Friedrichshagen. Hij is ervan overtuigd dat de sociale verantwoordelijkheid van de toenmalige Friedrichshageners een voorbeeld kan zijn voor deze tijd die gekenmerkt wordt door een toenemende individualisering en het verlies aan gemeenschapszin. In de huidige radeloosheid kan een terugblik naar de tijd rond 1900 heilzaam zijn. Het is geen toeval dat juist hier de moderne ontwikkelingen

2) Herbert Scherer, *Bürgerlich-oppositionelle Literaten und sozialdemokratische Arbeiterbewegung nach 1890. Die 'Friedrichshager' und ihr Einfluß auf die sozialdemokratische Kulturpolitik*, Stuttgart, 1974, p. 19-20.

3) Landauer schreef recensies over Spohrs vertalingen van Multatuli's werk. Onder meer 'Die deutsche Multatuli-Ausgabe', in: *Die Gesellschaft*, Heft 3, 1900, p. 174-179.

sceptisch worden gevolgd en er naar nieuwe wegen wordt gezocht: na het opheffen van de DDR in 1989 zijn de instanties die de staat gedragen hebben zoals de partijen, de vakbonden en de bedrijven verdwenen. Een begrip als klasse en de rol van het gezin en werk moeten nieuw gedefinieerd worden. Deze ontwikkeling voltrekt zich overigens ook in het Westen – maar stilzwijgend. Het ligt in de lijn der verwachting dat de nieuwe Friedrichshageners de ontwikkelingen in Duitslands nieuwe hoofdstad in toenemende mate vanachter de ‘Weltstadt’ kritisch zullen volgen – in navolging van de oude Friedrichshageners.

De vereniging organiseert tentoonstellingen ⁴ (bijvoorbeeld: ‘Weder Narren noch Heilige. Die Boheme-Szene in Friedrichshagen um 1900’), lezingen en wil vooral het materiaal van de activiteiten van de Friedrichshagener verzamelen en op die manier een archief en informatiecentrum voor belangstellenden en wetenschappers vormen.

Voor geïnteresseerden in Nederland zijn de huidige ontwikkelingen in Friedrichshagen door het tijdschrift “Hinter der Weltstadt” uitstekend te volgen. Daarin worden nieuwe publicaties besproken, essays afgedrukt, oude, verloren gewaande artikelen uit kranten en tijdschriften opgenomen en vondsten uit de archieven voorgesteld. Met name uit de archieven in de vroegere DDR kunnen nog veel schatten geborgen worden die voor 1989 slechts met veel moeite toegankelijk waren. Ook geeft de vereniging de “Friedrichshagener Hefte” uit waarvan er inmiddels 26 verschenen zijn. Daaronder bijvoorbeeld een wandeling door Friedrichshagen in het spoor van de ‘Dichterkreis’ (nr. 14), Gustav Landauer in Friedrichshagen (nr. 23) en, eindelijk weer in een nieuwe uitgave verkrijgbaar, Wilhelm Spöhrs ‘Fröhliche Erinnerungen eines Friedrichshageners’ (nr. 26). Behalve “Hinter der Weltstadt” en de “Friedrichshagener Hefte” is onlangs ook het eerste deel van de “Edition Friedrichshagen”, het dagboek van Fidus uit de eerste helft van het jaar 1945, verschenen. Het tweede deel is inmiddels gepland: de brieven van Multatuli’s vertaler Wilhelm Spöhr aan Mimi Douwes Dekker die de jaren 1898–1928 beslaan.

“Hinter der Weltstadt” (ca. 35 pagina’s; oplage 500 ex.) kost DM 5,- per uitgave (exclusief verzendkosten), een jaarabonnement DM 20,-.

4) Voor het jaar 2000 is een tentoonstelling rond Adolf Brand (1874-1945) gepland die zich inzette voor de emancipatie van homoseksuelen. Deze wordt in nauwe samenwerking met Marita Keilson-Lauritz (Hilversum) georganiseerd en is gebaseerd op haar dissertatie: Marita Keilson-Lauritz, *Die Geschichte der eigenen Geschichte: Literatur und Literaturkritik in den Anfängen der Schwulenbewegung am Beispiel des Jahrbuchs für sexuelle Zwischenstufen und der Zeitschrift Der Eigene*. Berlin, 1997 (= *Homosexualität und Literatur*; Bd. 11).

Redactie en contactpersoon: Rolf F. Lang, Löbauerweg 13, 12587 Berlin-Friedrichshagen, e-mail: rolf.lang@gmx.de.

De "Friedrichshagener Hefte" kosten tussen de 5,- en 15,- DM. 'Dichterkreis'-Museum en antiquariaat K. Brandel: Scharnweberstraße 59, 12587 Berlin-Friedrichshagen (tel./fax: 30-641 11 60), geopend van wo-vr 12.00-18.30, za 9.00-12.00 uur. Daar kunnen de genoemde publicaties besteld worden.

Informatie op Internet: www.friedrichshagener-dichterkreis.de

München

Jaap Grave

Doktoranden- und Habilitantenkolloquium 2000 in Münster.

Het wordt langzamerhand een mooie traditie. Jaarlijks gaan de doctorandi en 'habilitandi' van de Duitse neerlandistiek een weekend lang samenzitten om hun onderzoeksplannen en -resultaten aan elkaar voor te stellen en te becommentariëren. Nadat de universiteit van Oldenburg al twee keer als gastuniversiteit was opgetreden, was het tijdens het weekend van 13 en 14 mei 2000 de beurt aan Münster. Er waren 26 deelnemers, afkomstig van 9 Duitse en 3 buitenlandse universiteiten. Als gasthoogleraren werden dit jaar Prof. Dr. Geert Claassens van de K.U.Leuven en Prof. Dr. Hermann Niebaum van de R.U. Groningen uitgenodigd. Voorts waren er een aantal belangstellende gasten aanwezig, maar vooral jonge en enthousiaste onderzoekers.

De studie van het Middelnederlands werd met twee promotie-onderzoeken vertegenwoordigd. Stephanie Heth lichtte toe hoe zij de Middelnederlandse vertalingen van de *Dialogorum libri quattuor de vita et miraculis patrum italicorum et de aeternitate* van Gregorius de Grote wil bekijken om zo vat te krijgen op hun rol bij de ontwikkelingen in de Middelnederlandse literatuur van de veertiende eeuw. Gerard Steyger presenteerde het concept van zijn variabelenlinguïstisch onderzoek van de oorkonddentaal in Twenthe tijdens de 14de en 15de eeuw en stelde een case-study voor. Eveneens taalkundig onderzoek, maar dit keer naar taalverschijnselen uit de jaren negentig van deze eeuw, wordt door Daria Dynowska verricht. Zij ging in Nederlandse, Duitse en Poolse kranten na op welke manier de verslaggeving over Europese aangelegenheden verloopt en maakte hiervan een contrastieve analyse. Contrastief taalkundig onderzoek presenteerde